

МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНИХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ І ВИКОНАВЦІВ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Пізнання історії педагогіки України як цілісного явища неможливе без поглибленого об'єктивного дослідження педагогічного минулого. Особливого значення набуває вивчення вітчизняного досвіду видатних українських педагогів-музикантів, багатого своїми традиціями й досягненнями і який став вагомим внеском у розвиток не лише вітчизняної, а й світової культури.

Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. у педагогічній науці простежувалася тенденція виокремлення теорії виховання у самостійну теоретичну і практичну галузь, що сприяло розробці на якісно новому рівні багатьох освітніх завдань, у тому числі й етико-естетичних. Педагоги намагалися з'ясувати освітню цінність кожного предмету і відповідно визначити його місце в курсі естетичного виховання.

Офіційне ставлення Міністерства народної освіти до предметів мистецького циклу, яке сформувалось ще у першій половині ХІХ ст., суттєво не змінювалося впродовж досліджуваного періоду. Відсутність у міністерських освітніх документах єдиних вимог та чіткої регламентації щодо змісту мистецьких дисциплін давала певну можливість коригувати та доповнювати його на місцях і, таким чином, зумовлювала деяку автономність програм у межах кожного з учбових округів і відповідно навчальних закладів. Цей факт значно впливав на діяльність викладачів музичних дисциплін, адже від їх професійного рівня, компетентності і педагогічної майстерності залежав рівень навчально-виховного процесу.

У кінці ХІХ ст. перед музикантами постали просвітительські завдання, завдання демократизації музичного мистецтва, його широкої пропаганди, зближення професіонального мистецтва з народним на ґрунті глибокого вивчення народної творчості і залучення широких мас до скарбниць музичної культури. Просвітительські завдання вимагали від усіх передових діячів музичної культури широти, багатогранності й різноманітних форм діяльності – не тільки творчих пошуків, але й безпосередньої участі в громадсько-організаційній галузі, у сфері виконавства, в педагогічній справі.

Завдяки активній просвітницькій діяльності відомих музикантів-педагогів і композиторів та тиском прогресивних діячів культури і мистецтва Міністерство освіти у 1897 р. видало циркуляр, в якому було рекомендовано всім навчальним закладам влаштовувати учнівські літературно-музичні вечори, які стали однією з форм заохочення молоді до літератури і мистецтва. Проте лише у навчальних закладах, на чолі яких перебували музично обдаровані особистості, спостерігалось поєднання загальноосвітніх дисциплін з уроками музики і співу [1, с.118].

У галузі мистецької освіти саме досліджуваний період характеризується активним розвитком української музичної педагогіки. Пов'язаний із творчістю видатних українських музикантів М. Лисенка, М. Леонтовича, Я. Степового, К. Стеценка, О. Кошиця, він мав важливе значення у становленні теоретичних засад національної музичної школи і зумовив появу нових тенденцій у традиційній методичній системі музично-естетичного виховання.

Важливу роль у розвитку педагогічної майстерності викладачів музичних дисциплін та національного музичного мистецтва відіграла Музично-драматична школа М. Лисенка, відкрита у 1904 р. та реорганізована у 1918 р. у Музично-драматичний інститут. Ця школа надавала вищу професійну освіту в галузі музичного і театрального мистецтва, а її програми відповідали за своїм рівнем консерваторії і музично-драматичного училища Московської філармонії. Створюючи навчальні плани та програми, М. Лисенко намагався дотримуватись одного із пріоритетних педагогічних принципів – виховання на національних засадах. М. Лисенко зумів згуртувати навколо себе найкращі педагогічні сили України. Музично-драматична школа славилась своїми видатними педагогами, серед яких: О. Вонсовська (скрипка), І. Щебелик (віолончель), А. Фаллада (арфа), Г. Коппіні (флейта), випускник Празької консерваторії І. Коль (духові інструменти), професор Г. Любомирський (теорія музики і композиція), Г. Гаєвський (сценічне мистецтво), В. Перетц (історія драми), М. Старицька (драма). Значному розвитку вокальної справи сприяла діяльність викладачів, які працювали у школі в різні роки: Є. Конча, Ф. Орешкевич, Є. Єгорова, Ф. Гущина, В. Астаф'єва. Плідна діяльність майстрів оперного мистецтва професорів М. Зотової, О. Муравйової, О. Мишуги, сприяла справжньому розквіту вокальної майстерності учнів.

До всіх викладачів М. Лисенко ставився з повагою, уважно придивлявся до роботи, педагогічного «кредо» кожного, охоче переймав їх досвід.

Піднесенню на високий професійний рівень фортепіанного відділу сприяла творча особистість самого М. Лисенка. Його клас був одним із найчисельніших. У 1905 – 1907 рр. в ньому навчалось 28 піаністів, серед яких 19 – молодшого курсу, 2 – середнього, 7 – старшого [3, с. 349].

Майстерність М. Лисенка як педагога полягала в тому, що він намагався знайти індивідуальний підхід до кожного учня, вмів зацікавити, дуже радів успіхам своїх вихованців і намагався їх підбадьорити. Він вважав, що бездумні і беззмістовні вправи часто викликають огиду, ненависть до інструменту, навіть в обдарованих дітей. Нехтуючи усталеними канонами тогочасної музичної педагогіки, Микола Віталійович одразу знайомив учнів з найбільш популярними народними піснями, які зачаровували своєю мелодійністю, і на їх основі сам складав потрібні вправи. Видатний композитор писав: «Музикант повинен багато працювати над собою, все своє життя вчитись, але робити це свідомо, з любов'ю до своєї майбутньої професії, до мистецтва» [2, с. 47].

У школі панувала атмосфера братерства і товариської дружби як серед викладачів, так і серед учнів. М. Лисенко мав великий авторитет, учні школи бачили в ньому не лише директора, вимогливого педагога, а і старшого авторитетного товариша, до якого завжди могли звернутися за порадою.

Значну роль у справі розвитку української вокальної педагогіки відіграла видатна українська оперна співачка і музичний педагог О. Муравйова, яка працювала в Музично-драматичній школі М. Лисенка з 1906 р. Завдяки її творчій енергії при школі відкрився клас оперного і камерного ансамблю, де Олена Олександрівна була і диригентом, і режисером. Її учні виконували оперні партії, камерні вокальні твори, вперше була виконана опера М.Лисенка «Ноктюрн». Свої методичні погляди з питань вокального мистецтва педагог висвітлювала в деяких друкованих матеріалах. Вокально-методичні принципи О. Муравйової були такими:

- кожний студент – індивідуальність і вимагає індивідуального підходу;
- спів – це психофізичний процес;
- credo О. Муравйової – це єдність ідейно-художнього та вокально-технічного образу виконавця, тобто співака-музиканта.

Працюючи на заняттях з вокалу, Олена Олександрівна вчила не копіювати її, а завжди бути собою і знаходити свій власний образ. Досить ефективним О. Муравйова вважала одночасну роботу з групою учнів. Слухаючи один одного молоді співаки аналізували позитивні та негативні сторони вокального виконавства, що дозволяло їм формувати власні співацькі позиції, погляди, смаки, осмислювати процес співу, виробляти свої погляди стосовно інтерпретації музичних творів. Такі заняття завжди проходили у творчій атмосфері.

Олена Олександрівна працювала не лише з молодими вокалістами, до неї приїздили провідні оперні співаки та актори драматичних театрів з інших міст, що вдосконалювали свій сценічний голос, працюючи над оперними партіями. Славна співачка і педагог плідно працювала з солістами театру М. Садовського, готуючи з ними вокальні партії нових постанов.

Професор О. Муравйова зуміла передати своїм учням не лише виконавський і сценічний досвід. Її педагогічна майстерність, відданість улюбленій справі передались випускникам її вокальної школи, які стали не лише блискучими вокалістами, а й чудовими педагогами. Багато з них присвятили себе педагогічній діяльності і викладали вокал в різних музичних закладах, використовуючи основні принципи та методи вокальної школи Олени Олександрівни. Інші стали професійними майстрами сцени в оперних театрах Москви, Ленінграда, Києва, Харкова та Одеси (І. Козловський, Л. Руденко, З. Гайдай, Н. Захарченко, О. Петрусенко, М. Шостаков, Б. Полякова та ін.). За весь період викладацької діяльності О. Муравйова виховала близько 400 співаків і педагогів.

У 1906 р. М. Лисенко запросив до своєї школи славного співака О. Мишугу, який працював тут до 1911 р. Він із задоволенням прийняв запрошення, намагаючись допомогти М. Лисенку у справі розвитку українського вокального мистецтва.

О. Мишуга був першим на Україні, хто намагався розвивати вокальну педагогіку на науковій основі. Своїх учнів відомий співак знайомив не лише з оперними партіями та камерними творами, а й з законами акустики, будовою голосового апарату, основами фонетики. Такий підхід у справі викладання співу для того часу був досить революційним. Створивши власну методику, О. Мишуга застосовував конкретні вправи, привчав студентів до відповідального ставлення до співу. Своїм учням він говорив: «...Щоб стати справжнім співаком, недостатньо мати гарний голос, треба мати розум, гаряче серце й залізну волю, а вже потім голос...».

Основна ідея педагогічного методу О. Мишуги полягала в тому, що спів – це продовжена мова, а звук співак повинен формувати в «резонансовій точці».

Працюючи в музичній школі М. Лисенка, О. Мишуга виховав багато високопрофесійних співаків. Серед них – М. Тессейр, М. Гребінецька, В. Долинська, М. Микиша та ін.

Серед талановитих педагогів-майстрів славнозвісної школи вирізнялась постать М. Старицької. Працюючи у школі від першого дня її заснування, Марія Михайлівна була неодмінним консультантом М. Лисенка у навчально-методичних справах. Лекції Марії Михайлівни відрізнялись тим, що вона вміла захопити аудиторію, зацікавити, організувати на високому рівні процес спілкування. Вона була надзвичайно талановитим декламатором і на лекціях виступала водночас і викладачем, і режисером. Своїм учням говорила, що «дрібниць» в освіті не буває: вчила правильно читати, розвивати дикцію, дихання, міміку, пластику, вміння користуватись паузою.

Важливе місце у житті музичної школи займало проведення концертів, в яких брали участь педагоги та учні. Нерідко відбувались постановки оперних спектаклів або виконувались уривки з них, диригував якими сам М. Лисенко. Такі концерти завжди привертали увагу музичної громадськості.

У 1908 р. загальна кількість учнів школи складала 230 осіб. У цьому ж році відбувся перший випуск. У своїх спогадах М. Лисенко писав: «...З моєї школи чимало співців, особливо співачок, мають ангажементи в театрах Тифліса, Москви, Харкова...». Але серед випускників були не тільки співаки, а і видатні діячі мистецтва, композитори, педагоги П. Козицький, М. Леонтович, К. Стеценко, Л. Ревуцький; композитор, фольклорист і хореограф В. Верховинець; хоровий диригент, композитор О. Кошиць, актори та режисери Й. Стадник, І. Мар'яненко, Л. Курбас; артисти Б. Романицький, О. Ватуля; професори М. Микиша, А. Буцький, М. Полякін.

Отже, кінець XIX – початок XX ст. став переломним періодом у формуванні нової системи освіти в Україні. Завдяки активній громадській і просвітительській діяльності видатних українських композиторів, музикантів, виконавців велись активні пошуки створення оптимальної системи музичної освіти, яка б відповідала високому науково-теоретичному і практичному рівню. Завдяки високому професійному рівню вітчизняних педагогів-музикантів відбувався синтез педагогічного і виконавського компонентів діяльності вчителя, що дозволяло досягти художнього впливу

музичного мистецтва на особистість. Музично-драматична школа М. Лисенка відіграла значну роль у становленні загальної музичної освіти України на національних засадах. Її програми гармонійно поєднували теоретичне і практичне навчання. Основним завданням школи було виховання національних високопрофесійних кадрів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лавріненко О.А. Історія педагогічної майстерності: навч. посібн. для студ. пед. ВНЗ, аспірантів, вчителів / Олександр Лавріненко. – К.: Богданова А.М., 2009. – 328 с.
2. Леонтович М. Спогади. Листи. Матеріали / Упоряд. В.Ф. Іванова. – К.: Муз. Україна, 1982. – 238 с.
3. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Конец XIX – начало XX ст. / Под. ред. Э.Д. Днепров, С.Ф. Егорова, Ф.Г. Паначина и др. – М.: Педагогика, 1991. – 448 с.